

12. 10. 2017

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Smluvní alokace nebezpečí změny okolností

V předkládané stati se zabývám otázkou smluvního rozložení nebezpečí podstatné změny okolností, které mají zásadní vliv na smluvní závazek. Navazuji tak na řadu článků věnovaných institutu změny okolností v českém právu.[1]

Explicitní doložka

Generální klauzule (§ 1765 ObčZ[2]) v případě alokace rizika změny okolností mluví o převzetí nebezpečí změny okolností, aniž by dále jakkoliv specifikovala způsoby převzetí či výslovně stanovila jakékoliv mantinely.

Současná praxe se snaží ve valné většině o absolutní vyloučení aplikace daného institutu sjednáním doložky ve smlouvě, dle které se ustanovení § 1764 a násl. ObčZ neaplikuje. Lze se domnívat, že takový přístup není korektní z hlediska ustanovení § 1 odst. 2 ObčZ, jež je oporou pro možnou dispozici se zákonnými normami. Podle daného platí: „*Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.*“ Domnívám se, že zákonodárce nepředpokládá plné vylučování aplikace zákonných norem, ale toliko připouští odlišnou úpravu v rovině autonomního práva. Jinými slovy, je dána možnost alokace rizika odlišně od defaultního stavu, avšak nikoliv vyloučení aplikace daného institutu. Jak tedy na takovou doložku nahlížet?

Mám za to, že přípustné jsou dva výklady: (a) doložka je neplatná, a tedy se aplikuje zákonná úprava, (b) doložka alokuje riziko tak, že si každá strana nese riziko vlastní, tj. sleduje se absolutní závaznost smlouvy. Ve smyslu ustanovení § 574 ObčZ[3] tedy dávám přednost druhému výkladu a danou doložku vnímám jako **absolutní alokaci nebezpečí změny okolností**. Avšak se současnou aplikací korektivu racionality a efektivity.[4]

Není jistě nutné uvádět mnoho příkladů explicitních doložek, nicméně pro názornost aplikace výše uvedené teorie uvedu alespoň několik explicitních doložek s krátkým komentářem:

Doložka A: *[Strana smlouvy] na sebe přebírá nebezpečí změny okolností.*

- dotčená strana převzala toliko změnu těch okolností, které by mohla vymezit, tj. nikoliv změnu okolností vysoce nepravděpodobných;
- u takové doložky je navíc třeba zkoumat její určitost ve vztahu ke zbytku obsahu smlouvy;
- tuto formulaci nelze doporučit.

Doložka B: *[Strana smlouvy] na sebe přebírá nebezpečí změny okolností, vedoucí ke snížení hodnoty předmětu plnění.*

- dotčená strana převzala toliko změnu těch okolností, které by mohla vymezit, tj. nikoliv změnu okolností vysoce nepravděpodobných, neb hodnota předmětu plnění se může snížit v důsledku různých okolností,
- v zásadě se mnoho neliší od předchozí formulace, a proto opět nelze doporučit.

Doložka C: *[Strana smlouvy] na sebe přebírá nebezpečí změny okolností, spočívající ve zvýšení ceny pohonných hmot o více než 30%.*

- doložka již směřuje k převzetí nebezpečí konkrétní změny okolností;
- dolní hranice změny je nastavena explicitně, ale horní nastavena explicitně není, a s ohledem na limitaci v podobě omezené racionality nelze připustit extenzivní výklad;
- tato formulace je nejvhodnější, neb je konkrétní a riziko je obecně únosné.

Doložka D: *[Strana smlouvy] na sebe přebírá nebezpečí změny okolností, spočívající ve zvýšení ceny pohonných hmot o více než 200%.*

- doložka již směřuje k převzetí nebezpečí konkrétní změny okolností;
- změna okolností však založí takový nepoměr mezi smluvními stranami, že doložka bude pravděpodobně shledána neplatnou.
- Pro všechny doložky pak platí korektiv ochrany slabší strany, kdy bude třeba podle konkrétního případu posoudit případné zneužití postavení silnějšího kontrahenta; ve spotřebitelských smlouvách by taková doložka neměla být vůbec připuštěna.

Implicitní alokace

Lze se setkat s názorem, že alokovat riziko lze implicitně, tj. *via* jiné ujednání, jež *a priori* nesměřuje k alokaci, případně je riziko implicitně alokováno již z podstaty samotné smlouvy.[5] Domnívám se, že taková kontraktační technika alokace rizika *podstatných* změny okolností není zásadně relevantní (možná). Uvedme si některé příklady.

Zcela běžně se v praxi používají měnové, daňové, cenové a inflační doložky. Tak např. je-li v kupní smlouvě ujednána cenová doložka (§ 2154 ObčZ), upraví se kupní cena věci dodatečně s přihlédnutím k výrobním nákladům. Neurčí-li se, které náklady jsou rozhodné, mění se kupní cena v poměru k cenovým změnám hlavních surovin potřebných k vyrobení věci. Tyto doložky obecně upravují cenu (plnění) tak, že zásadně odpovídá vždy aktuálnímu stavu okolností (sledují běžné změny). Samy o sobě – z podstaty samé – ale takové doložky nemohou být vnímány jako alokace *podstatných* změny, neb takové jejich pojetí není ničím podloženo.

Jako doložka převzetí nebezpečí změny okolností by mohla být vnímána i dohoda o fixní ceně. Vydeme ale z ustanovení § 2620 ObčZ, pak dle tohoto platí: „*Je-li cena ujednána pevnou částkou, nebo odkazem na rozpočet, který je součástí smlouvy nebo byl objednateli sdělen zhotovitelem do uzavření smlouvy, nemůže ani objednatel ani zhotovitel žádat změnu ceny proto, že si dílo vyžádalo jiné úsilí nebo jiné náklady, než bylo předpokládáno. Nastane-li však zcela mimořádná nepředvídatelná okolnost, která dokončení díla podstatně ztěžuje, může soud podle svého uvážení rozhodnout o spravedlivém zvýšení ceny za dílo, anebo o zrušení smlouvy a o tom, jak se strany vypořádají. To neplatí, převzala-li některá ze stran nebezpečí změny okolností, nebo jedná-li se o*

okolnost, o níž některá ze stran předem prohlásila, že nenastane.“ Jak je vidět, **samostatná dohoda o fixní ceně nestačí a je třeba výslovně projevit vůli k převzetí nebezpečí změny okolností.**

Nejkontroverznější možnou implicitní doložkou převzetí nebezpečí změny okolností je dle mého názoru **ujednání o smluvní pokutě**. Smluvní pokuta je z funkčního hlediska utvrzením závazku. V tomto ohledu vzniká otázka, zda utvrzení závazku lze pojímat v absolutním rozměru, tj. jako alokační doložku. Anebo zda si smluvní pokuta zachovává povahu spíše paušalizované náhrady škody. ObčZ neváže smluvní pokutu na zavinění kontrahenta a nedává možnost liberace, pokud si to strany nesjednají výslovně. Výklad, jenž by pojímal smluvní pokutu, jako a priori implicitní alokační doložku, nenachází oporu v platném právu. Pokud se vrátíme k ObchZ[6] a SOZ,[7] pak v rámci obchodních vztahů byla smluvní pokuta pojímána jako objektivizovaná bez možnosti liberace.[8] V občanskoprávních vztazích ale nezaviněné porušení povinnosti vylučovalo povinnost hladit smluvní pokutu.[9] Dnešní úprava tedy na první pohled vychází z ObchZ. Je ale dán argument pro to, aby se již na samotnou smluvní pokutu neaplikoval institut změny okolností? V takovém případě by totiž smluvní pokuta nemohla být alokační doložkou, ale byla by pouze utvrzujícím závazkem pod výhradou změny okolností.

Výjimkou je však dle mého **názoru dohoda o výhradě vlastnictví** k předmětu plnění. Jak jsme si uvedli výše, vlastnictví je určovatelem přičitatelnosti reziduálních práv a povinností. V tomto ohledu tak lze vnímat doložku o výhradě vlastnictví, kdy při absenci jiné (výslovné či nevýslovné) doložky o alokaci rizika bude nebezpečí změny okolností dopadat právě na vlastníka předmětu plnění. Doložku o výhradě vlastnictví tak lze označit za **implicitně-reziduální doložku alokace rizika změny okolností**.

Jsem přesvědčen, že výhrada změny okolností je z podstaty samé pravidlem *ultima ratio*. Tj. k aplikaci této výhrady lze přistoupit toliko při kvalifikovaných změnách okolností. Tato povaha se pak musí nutně projevit i v realokaci defaultně alokovaného rizika, kdy prostý závazek k fixaci ceny, měny či utvrzení povinnosti nemohou být bez dalšího vnímány jako způsoby implicitního převzetí nebezpečí změny okolností. Z tohoto pohledu tedy uzavírám, že **realokace rizika musí být zásadně vždy explicitní**, tj. musí být dána evidentní vůle kontrahentů k přenesení nebezpečí změny okolností. Jsem přesvědčen, že opačný přístup nevyhovuje praktickému přístupu obchodníků, ale vyvěrá z ryze akademických vzdušných zámků.

Nepravá alokace

Lze se také setkat se smluvními doložkami, dle kterých obě strany přebírají nebezpečí změny okolností, resp. že každá strana nese své nebezpečí změny okolností. Lze předpokládat, že kontrahenti a jejich právní poradci takovými doložkami nejčastěji cílí na vyloučení aplikace zákonné úpravy institutu změny okolností. Cíl však míjejí.

Doložka uvedeného znění ponechává rozložení nebezpečí změny okolností v defaultním stavu, tj. kontrahenti jsou podřízeni zákonnému pravidlu nesení rizika.

Dispozice s následky změny okolností

Relevantní změna okolností ve smyslu generální klauzule zakládá právo dotčené strany na obnovení jednání o změně či zrušení závazku, resp. následné právo na moderaci závazku soudem. Ve speciálních případech pak není právo na renegociaci, ale přímý zánik závazku či vznik práva na terminační jednání.

Vydeme-li z ustanovení § 1 odst. 2 ObčZ, pak všechny uvedené normy mají dispozitivní povahu.[10]

Z tohoto pohledu si tedy strany mohou nejen vyloučit aplikaci institutu změny okolností (v uvedených mezích), ale také dohodnout jiné následky vlivu změny okolností. Již před účinnosti ObčZ se bylo možné v praxi setkat s doložkami, které v rámci terminačních mechanismů (odstoupení či výpověď) mezi důvody zahrnovaly i podstatnou změnu vnějších okolností. Takový přístup lze jistě zachovat i dnes, kdy namísto práva na obnovení jednání bude dohodnuto právo na odstoupení, resp. právo závazek vypovědět, což je mimo jiné i z psychologicko-taktického pohledu lépe uchopitelné při vyjednávání podmínek ve smlouvě (není tak vágní jako právo renegociace).

Mgr. Konstantin Lavrushin,
partner

[LEGALITÉ advokátní kancelář s.r.o.](#)

Václavská 12
120 00 Praha 2

Tel.: +420 222 200 700
e-mail: office@legalite.cz

[1] Např. LAVRUSHIN, Konstantin. Změna okolností v NOZ: systematický pohled. Rekodifikace a praxe, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2013, roč. 1, č. 8, s. 2-7. ISSN 1805-6822., LAVRUSHIN, Konstantin. Glosa k převzetí nebezpečí změny okolností. Rekodifikace a praxe, Wolters Kluwer ČR a.s., 2014, neuveden, č. 6, s. 5-9. ISSN 1805-6822., LAVRUSHIN, Konstantin. Změna okolností v závazcích z deliktů. In Acta iuridica olomucensia, Olomouc: Univerzita Palackého, 2016, roč. 11, č. 3, ISSN 1801-0288., LAVRUSHIN, Konstantin. Změna okolností - algoritmus pro soudce. Rekodifikace a praxe, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2015, roč. 3, č. 4, s. 8-16. ISSN 1805-6822., LAVRUSHIN, Konstantin. Spekulace nad zvláště hrubým nepoměrem v občanském zákoníku. Rekodifikace a praxe, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2014, roč. 2, č. 11, s. 3-5. ISSN 1805-6822.

[2] Zákon č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, v účinném znění.

[3] Na právní jednání je třeba spíše hledět jako na platné než jako na neplatné.

[4] Blíže in: LAVRUSHIN, Konstantin. Glosa k převzetí nebezpečí změny okolností. Rekodifikace a praxe, Wolters Kluwer ČR a.s., 2014, neuveden, č. 6, s. 5-9. ISSN 1805-6822.

[5] Srov. In URIBE, Rodrigo, Momberg. The effect of a change of circumstances on the binding force of contracts : comparative perspectives. Cambridge : Intersentia, 2011, s. 206-207; nebo Šilhán In HULMÁK, Milan a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721-2054).

Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 234: „Kromě takové explicitní smluvní úpravy, ze které je jasně patrné, že směřuje právě k využití § 1765 odst. 2, může ale převzetí nebezpečí změny okolností vyplývat i z jiných ujednání nebo z celkového kontextu smlouvy implicitně. Interpretačně je pak samozřejmě vyhodnocení celé situace obtížnější. V případech, kdy je ale kontrakt již svou

povahou spekulativní a jeho ekonomická podstata se vztahuje k „sázce“ na určitý budoucí vývoj, zejména ceny nějaké komodity, je pak dovolání se změny okolností ohledně této konkrétní položky v podstatě vyloučeno (nikoliv však ohledně okolností jiných). Podobně i pokud určitá činnost, zejména podnikatelská, obsahuje určité externí riziko již sama o sobě, ze své podstaty – například zemědělské činnosti závislé na počasí, včetně jeho občasných extrémních výkyvů (krupobití, sucho apod.), se kterými je třeba při dlouhodobém působení v daném oboru vždy počítat a jejich výskyt v zásadě nemůže být hodnocen jako neúnosně překvapivý.“

[6] Zákon č. [513/1991](#) Sb., obchodní zákoník, v rozhodném znění.

[7] Zákon č. [40/1964](#) Sb., občanský zákoník, v rozhodném znění.

[8] Srov. ustanovení § 300 ObchZ: „Okolnosti vylučující odpovědnost (§ 374) nemají vliv na povinnost platit smluvní pokutu.“

[9] Srov. ustanovení § 545 odst. 3 SOZ: „Nevyplývá-li z dohody něco jiného, není dlužník povinen smluvní pokutu zaplatit, jestliže porušení povinnosti nezavinil.“

[10] Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.

© EPRAVO.CZ – Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Odštěpný závod zahraniční společnosti optikou NIS2: Jak správně určit velikost podniku?](#)
- [Zápis ochranné známky bez komplikací. Klíčem k úspěchu je kvalitní předběžná rešerše](#)
- [Zneužití práva na přístup podle GDPR](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 31. - létající pořizovatel ve světle nového stavebního zákona](#)
- [Právní povaha sítě elektronických komunikací – režim náhrady škody](#)
- [Náhrada ušlého nájemného při předčasném ukončení nájemní smlouvy na nebytové prostory](#)
- [Jak fungují plánovací smlouvy v reálných situacích \(2. díl\)](#)
- [Nejvyšší soud a forma smlouvy o smlouvě budoucí: krok zpět v ochraně právní jistoty?](#)
- [„Za každou kauzou je živý příběh“](#)
- [Přehnaná, nebo důvodná prevence? Zajištění a utvrzení závazků v praxi](#)
- [Spoluvlastnictví a správa společné věci](#)